

Boekrecensie

Een schat aan kennis

Martin Boisen

Ben de Pater staat onder Utrechtse geografen bekend om zijn hoorcolleges waarin een schat aan kennis over alle hoeken van de sociale geografie op bevlogen wijze gepresenteerd wordt. Zijn boek 'De ontdekking van de geografie' is een boeiende reis door deze kennis. De Pater schrijft betrokken en trots over zijn sociale geografie. Terwijl de meeste sociaal geografen zichzelf lijken te verschansen op steeds kleiner wordende subdisciplinaire eilanden, presenteert De Pater ons een boek dat het vakgebied in haar volledigheid benadert. Een verfrissend tegengeluid.

Als lezers vergezellen wij gelijk vanaf het voorwoord De Pater op zijn persoonlijke ontdekkingstocht door de sociale geografie, al is het boek niet in de ik-vorm geschreven. Die zoektocht begon omstreeks veertig jaar geleden. Toen leek het hoogste doel om ruimtelijke wetmatigheden vast te leggen in wiskundige modellen. Sindsdien is er veel veranderd. De Pater observeert op slimme wijze – onder andere door het vergelijken van studieboeken – hoe de sociale geografie zich heeft ontwikkeld. Het boek ambieert dan ook om "overzicht te bieden van het ontstaan, de ontwikkeling en de huidige stand van zaken in de sociale geografie als wetenschap." En dat is gelukt.

Het boek is tegelijkertijd een feest van herkenning en een intellectuele verrijking. Zo besteedt De Pater veel aandacht aan het presenteren van prominente geografische theorieën. Voor nieuwkomers in de sociale geografie worden deze theorieën toegankelijk uitgelegd, maar De Pater gaat verder door de theorieën zelf te plaatsen in tijd en ruimte. In De Pater's behandeling van Flyvbjerg's 'phronesis' komen bijvoorbeeld zowel de afzetting van de sociale wetenschap tegen het dominante ideaal van de exacte(re) wetenschappen als een verdedigingsrede voor casestudies aan bod. Dat het uitvoeren van casestudies weer meer gewaardeerd werd komt volgens De Pater niet zozeer door Flyvbjerg en zijn betoog, maar vooral doordat de tijd er rijp voor was. Kwalitatieve methoden wonnen aan populariteit en de dominantie van de traditionele empirische cyclus stond al onder druk. Op deze kritische manier stelt De Pater gedurende het hele boek geografische vragen over de geografie als wetenschap: Waarom werden juist die gedachten dominant? Waarom dan? Waarom daar? Wat zegt dat over de tijdsgeschiedenis? Welk invloed heeft dat gehad op het vakgebied? Dit kweekt belangstelling bij de lezer en smaakt naar meer.

Het boek leest lekker weg en is aangenaam vormgegeven. De acht hoofdstukken worden verrijkt met kaders met zorgvuldig uitgewerkte voorbeelden. Zo wordt de centrale plaatsentheorie van Walter Christaller

regelmatig aangehaald om verschillende aspecten van de wetenschapsbeoefening te illustreren. In diverse hoofdstukken vertelt De Pater hoe Christaller op zijn theorie kwam, hoe hij actief betrokken raakte bij de ruimtelijke planning van Nazi-Duitsland, hoe zijn theorie wel/niet gezien kan worden als een paradigma-wisseling en hoe zijn theorie opgebouwd en later uitgebreid is. Uiteindelijk voelt het licht melancholisch aan wanneer De Pater uitlegt waarom Christaller bijna uit het zicht is verdwenen. Niet de kritiek op Christaller's theorie, maar juist de populariteit ervan lijkt de belangrijkste oorzaak te zijn geweest van zijn dalende populariteit. Immers, wanneer er duizenden studies zijn gedaan naar hetzelfde concept gaat de nieuwigheid er wel vanaf. Wetenschapsbeoefening is dus ook hype-gevoelig.

Tijdens de uiteenzetting van de ontwikkeling van de sociale geografie staat De Pater ook uitvoerig stil bij hoe de wetenschap zelf werkt. Hij stelt dat een succesvolle wetenschapper een ware Machiavellist moet zijn. Zo krijgen onderzoeksgelden, publicatieculturen, h-index en de eerder genoemde subdisciplinaire eilanden toch een andere dimensie. En passant worden wij ook gewezen op de opmars van het Engels, en de daaruit volgende dominantie van Angelsaksische onderzoekers, uitgeverij en literatuur. Op dat moment moet het de lezer natuurlijk niet ontgaan zijn dat dit boek in het Nederlands geschreven is.

Het boek is een feest van herkenning én een intellectuele verrijking

Mede daardoor is het een boek geworden voor studenten die kennis willen nemen van waar ze aan zijn begonnen. Maar het is evenzeer een boek dat de afgestudeerde geograaf (ongeacht hoe lang geleden!) uitnodigt om na te denken over het vakgebied in haar totaliteit. Hoe dan ook: de hoeveelheid kennis, informatie en voorbeelden in dit boek is ronduit indrukwekkend. Dat dit allemaal past in een boek van onder de 300 pagina's zonder gehaast of onvolledig over te komen is een prestatie van formaat.

Ben de Pater (2014) De ontdekking van de geografie: sociale geografie als wetenschap. Perspectief Uitgevers.